Andrzej Furier, *Gruzja niepodległa – od monarchii do republiki*,
Wydawnictwo MINERWA, Szczecin 2016, ss. 401

*Michał Romańczuk**

Na przestrzeni ostatnich lat zaobserwować można zwiększenie zainteresowania badaczy Kaukazem Południowym, w tym Gruzją. Zgodne jest to także z nurtem polskiej polityki zagranicznej. Problematyczne jest jednak pozyskanie pełnych, wiarygodnych i obiektywnych informacji na temat Gruzji. Problem ten z pewnością pomoże choć w części rozwiązać nowa publikacja, która w ostatnim czasie pojawiła się na polskim rynku wydawniczym. Monografia autorstwa Andrzeja Furiera w sposób szeroki i wielowątkowy analizuje problem niepodległości Gruzji oraz kształtowania się narodu na przestrzeni ostatnich trzech wieków – do czasów współczesnych. Pozycja ta wpisuje się w nurt cieszący się coraz większym zainteresowaniem badań kaukazoznawczych, które rozwijane są w wielu ośrodkach badawczych. Choć opublikowano już kilka monografii

poświęconych transformacji i problemom wewnętrznym Republiki Gruzji, ta będąca przedmiotem recenzji, z uwagi na zastosowany język narracji, w sposób przystępny prezentuje wyniki badań naukowych. Objętość pracy, liczba kwestii i zagadnień w niej poruszanych w sposób całościowy i kompleksowy ukazuje czytelnikowi problematykę formowania się państwowości gruzińskiej, a także kształtowanie się narodowości i społeczeństwa gruzińskiego w specyficznym położeniu geopolitycznym, jakim jest niewątpliwie Kaukaz Południowy, i wynikających z tego korzyści, wyzwań i zagrożeń. Zaznaczyć należy, iż Autor dokonał trafnych i trafnych interpelacji zjawisk zachodzących w polityce Gruzji, a niekiedy ich krytycznej oceny. Publikacja została napisana językiem przystępnym dla odbiorcy, a narracja wskazuje na osobiste zaangażowanie Autora w omawiane zagadnienia. Zebrany materiał badawczy i sposób jego pogłębionej analizy z pewnością skłoni czytelników do poszerzonej dyskusji. Książ-

* Uniwersytet Szczeciński, Katedra Badań nad Konfliktami i Pokojem.

ka ta z całą pewnością, z powodu swoich walorów naukowych i obszernego spisu bibliograficznego, może służyć nauczycielom akademickim i studentom w badaniach na temat kształtowania się narodu i państwowości gruzińskiej.

Uwagę przykuwa również okładka publikacji, która z powodu zastosowanej kolorystyki nawiązuje do flagi Demokratycznej Republiki Gruzjińskiej, akcentując jednocześnie znaczenie wydarzenia zawartego w tytule, czyli zmiany ustroju – z monarchii na republikę – dla historii Gruzji.

Zapoznanie się z książką Andrzeja Furiera pozwoli czytelnikom wzbogacić wiedzę o sytuacji wewnętrznej w Gruzji, porównawszy starożytności do czasów współczesnych. Praca została podzielona na trzy części. Pierwsza nosi tytuł *Historyczne uwarunkowania przemian politycznych i etnicznych w Gruzji*. Znalazły się w niej trzy rozdziały, które w sposób całościowy omawiają zagadnienia takie jak: początki gruzińskiego państwa i narodu, najazd mongolski i rozpad scentralizowanego państwa, przyłączenie Gruzji do Rosji w latach 1783–1864, polityka Rosji wobec Gruzji i Gruzinów, a także przemiany gruzińskiej świadomości narodowej na początku XX w. Omawiane zagadnienia kompleksowo ukazują interesujący Autora problem, także z perspektywy socjologicznej i politologicznej. Andrzej Furier zbadał zarówno transformację polityczną, jak i zmiany w świadomości narodowej i historycznej Gruzinów. Rozważania na temat dziejów państwa gruzińskiego oparte są na szerokiej prezenta-

cji losów Gruzinów. Autor patrzy na prezentowane wydarzenia z perspektywy humanistycznej – nie tylko interesującej go grupy ludzi, ale także pojedynczego człowieka. Przyjęte stanowisko metodologiczne jest konsekwencją – jak to Autor zaznaczył – przekonania, że Gruzja to kraj o długiej historii państwowości, który odgrywał w przeszłości kluczową rolę polityczną na Kaukazie.

Twórca książki omówił również główne kwestie zmian na Kaukazie – w tym w Gruzji – po jego opanowaniu przez Rosję oraz działalność Kościoła chrześcijańskiego podjętą w tej trudnej sytuacji, a także znaczenie chrześcijaństwa dla gruzińskiej tożsamości i kultury narodowej. Autor pokusił się o szerszą analizę geopolityczną regionu, który jest położony pomiędzy trzema, rywalizującymi o dominację na tym obszarze mocarstwami: Rosją, Iranem i Turcją. Drugim elementem analizy Autora było niezwykle ważne na Kaukazie zróżnicowanie etniczne tego regionu.

Drugą część, *Od niepodległości do władzy Rad*, poświęcono Demokratycznej Republice Gruzjińskiej, która istniała w latach 1918–1919, okresowi od przewrotu bolszewickiego do utworzenia Gruzjińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej oraz Gruzji w granicach ZSRR. W tej części monografii został przedstawiony bardzo burzliwy okres gruzińskiej państwowości, w tym próby zdobycia niepodległości, zatrzymane przez włączenie w granice ZSRR. Wydarzenia ta niewątpliwie miały wpływ na przeobrażenia polityczne i et-

niczne dokonujące się od początku XIX w., które rzutowały na wydarzenia w Gruzji w następnych latach.

Trzecia część książki, opatrzona tytułem *Gruzińska transformacja po 1989 r.*, składa się z czterech rozdziałów: Kryzys polityczny 1986–1989, krótkie rządy Zwiada Gamsachurdii, Gruzja pod rządami Eduarda Szewardnadzego oraz nowa polityka Micheila Saakaszwilego. W rozdziałach tych kompleksowo ukazano m.in. normatywne i funkcjonalne próby samostanowienia oraz działania rządzących, instrumenty polityki po rozpadzie ZSRR i ich implikacje na płaszczyźnie krajowej i międzynarodowej. Przedstawiono procesy transformacji ustrojowej oraz polityki europeizacji i regionalizacji Gruzji na przełomie XX i XXI w. W tym rozdziale Autor podejmuje takie tematy, jak problemy transformacji ustrojowej w czasie przemian politycznych czy współczesne cele polityki gruzińskiej, jak choćby integracja z Unią Europejską i NATO. Autor przeprowadził również badania dotyczące położenia Gruzji na szlaku tranzytowym, umożliwiającym eksport ropy kaspijskiej. Dlatego za konieczne uznał zaprezentowanie kaukaskiej perspektywy procesów toczących się w Gruzji. W sposób skrótowy omówiona została wojna gruzińsko-rosyjską z sierpnia 2008 r. Jednak biorąc pod uwagę to, iż najważniejszymi kwestiami z punktu widzenia omawianej tematyki (zwłaszcza z perspektywy polskiej polityki zagranicznej) są przyczyny jej wybuchu oraz następstwa, nie sposób tego traktować jako uchybienia.

Z racji własnych badań najbardziej interesująca dla Autora recenzji była ta część pracy, którą poświęcono na analizę znaczenia dążeń separatystycznych Abchazji i Osetii Południowej, które – tak jak słusznie odnotowano w monografii Andrzeja Furiera – zagrażają integralności i bezpieczeństwu Gruzji. Następną kwestią poddaną analizie jest wojskowa obecność Rosji na terytorium byłych republik związkowych, realizowana poprzez stacjonowanie wojsk rosyjskich w bazach wojskowych utworzonych na terytorium niepodległych państw, a także uczestniczenie w konfliktach zbrojnych. Stanowią one poważny problem dla stabilności regionu. Dodać należy także, że bazy te znajdują się nie tylko w Gruzji, ale także w innych krajach postradzieckich m.in. w Armenii, Naddniestrzu, Tadżykistanie i Kirgistanie.

Federacja Rosyjska zaangażowała się w konflikty na obszarze postradzieckim m.in. w Mołdawii (Naddniestrze), w Gruzji (Abchazja i Południowa Osetia), Azerbejdżanie (Górski Karabach) i Tadżykistanie. Z powodu traktowania państw postradzieckich jako wyłącznej i żywotnej strefy wpływów Rosja przyznaje sobie prawo ingerowania i użycia siły militarnej w razie zagrożenia, motywując to odpowiedzialnością za bezpieczeństwo obszaru postradzieckiego. Dodatkowo Federacja Rosyjska podsyciała lokalne konflikty, nie dopuszczając jednak do ich nadmiernej eskalacji. Celem prowadzenia tej polityki było „zamrożenie” konfliktów, a nie ich trwałe uregulowanie. Dzięki udziałowi w media-

cjach Rosja zagwarantowała sobie ochronę własnych interesów w regionie, a „zamrożone konflikty” są swoistą gwarancją stałego wpływu Federacji Rosyjskiej na sytuację w państwach zagrożonych wybuchem nowych działań zbrojnych. Rosja pomagała m.in. separatystom z Naddniestrza, Osetii Południowej i Abchazji, przekazując im uzbrojenie, świadcząc pomoc logistyczną i szkoleniową, a w wielu przypadkach wysyłając swoje wojska, by brały czynny udział w działaniach zbrojnych. Służyło to zapewnieniu obecności wojskowej na obszarze postradzieckim. Obecność ta np. w Abchazji pozwoliła zdobyć Federacji Rosyjskiej dodatkowy dostęp do Morza Czarnego. Wsparcie separatystycznego Naddniestrza umożliwiło poszerzenie rosyjskiego dostępu do Bałkanów i Europy Wschodniej. Natomiast obecność w Tadżykistanie zagwarantowała dogodną, strategiczną lokalizację w pobliżu granic niespokojnego Afganistanu i ChRL. Dzięki temu Federacja Rosyjska otrzymała kolejny wojskowy instrument oddziaływania na państwa postradzieckie w postaci baz wojskowych.

Abchazja i Osetia Południowa podlegają wpływowi Federacji Rosyjskiej. Rząd w Moskwie traktuje oba te „parapaństwa” – jak określił je Wojciech Górecki – w sposób instrumentalny i wykorzystuje jako narzędzie nacisku na Gruzję i inne państwa w regionie. W dużym stopniu to właśnie działania

Federacji Rosyjskiej doprowadziły do eskalacji konfliktu Gruzji z Abchazją i Osetią Południową. Aktywność władz rosyjskich jest ukierunkowana na utrzymywanie *status quo*, a tym samym wpływów na Kaukazie Południowym.

Publikacja Andrzeja Furiera w sposób całościowy i dogłębny analizuje proces i elementy kształtujące działania państwowo- i narodowotwórcze w Gruzji. Zapoznanie się z nią w znacznym stopniu poszerzy wiedzę czytelnika o problemach wewnętrznych tego państwa. Niezaprzeczalnym atutem książki jest obszerna bibliografia, która zawiera oprócz polskich publikacji również publikacje angielskojęzyczne, rosyjskojęzyczne oraz – co należy zaakcentować – gruzińskojęzyczne. Publikacja ta całościowo porusza wiele aktualnych kwestii związanych z polityką Gruzji i całego regionu. Książkę charakteryzuje interdyscyplinarność podejścia do problemu badawczego. Pozwoliła ona na wyjaśnienie złożonych i wielowymiarowych procesów w historii Gruzji. Wskazana książka stanowi doskonałą lekturę nie tylko dla badaczy tematu, ale dla każdego kto jest zainteresowany problemami współczesnej Gruzji i przemianami, jakie miały tam miejsce. Publikacja ta doskonale wpisuje się w obecne wydarzenia na obszarze postradzieckim, ukazując miejsce Gruzji w regionie i w stosunkach międzynarodowych w XXI wieku.